

Culturele Hoofdstad van Europa 2018 Brabantse G5 heft Eindhoven op het schild

Het wordt spannend voor steden die meedingen naar de titel Culturele Hoofdstad van Europa 2018. Op 30 november maakte de jury de *shortlist* bekend, in september volgt haar definitieve keuze. Eindhoven doet mee namens BrabantStad – die samenwerking is op zich al winst.

Samen met Malta heeft Nederland in 2018 een Culturele Hoofdstad van Europa binnen zijn grenzen. Of, strikt genomen, van de Europese Unie. Sinds 2011 kunnen steden buiten de EU de titel namelijk niet meer krijgen. Stavaner in 2008 en Istanbul in 2010 lukte dat nog wel.

Terwijl de titel in Malta vanzelfsprekend naar de hoofdstad Valletta gaat, is de strijd om de titel in Nederland fel. In de race waren aanvankelijk Den Haag, Utrecht, plus drie regio's met meerdere

steden: Friesland, Maastricht en haar Euregio, en BrabantStad. Almere haakte voortijdig af en op 30 november schrapte de internationale jury ook Den Haag en Utrecht van de lijst. De drie regio's moesten ieder uiteindelijk één kandidaat-stad voordragen. Leeuwarden en Maastricht waren namens hun regio van meet af aan zeker van hun kandidatuur, bij BrabantStad stond dat aanvankelijk open. Het is een samenwerkingsverband van de vijf grootste Brabantse steden: Breda,

Tilburg, Den Bosch, Eindhoven en Helmond. Aanvankelijk leek Den Bosch met zijn historische binnenstad de beste kaarten te hebben, maar de provinciehoofdstad viert in 2016 al op grootse wijze het 500^e sterfjaar van schilder Jeroen Bosch. Twee jaar later opnieuw pieken is te veel van het goede. Vandaar dat de bestuurders gezamenlijk besloten Eindhoven naar voren te schuiven.

Volgens Ton van Gool, werkzaam bij de gemeente Eindhoven en nauw betrokken bij de campagne, was het een kwestie van koele analyse van het krachtenveld. Wat zijn de *unique selling points* van de BrabantStad-deelnemers en wie zijn de concurrenten? 'Als Rotterdam je tegenstander was, zou je niet voor Eindhoven moeten kiezen omdat die op elkaar lijken. Maar tegenover Maastricht moet je je afvragen of Den Bosch je sterkste troef is.' Van Gool prijst de grootmoedigheid van Den Bosch, maar uitein-

delijk is de keuze volgens hem een kwestie van verstand. 'Wat we aan het oefenen zijn in Brabant-Stad is de kunst van het samenwerken. En die kunst is: kijken waar je beste kansen liggen om iets voor elkaar te krijgen.' Afgelopen september is de stichting 2018-Eindhoven|Brabant opgericht, met een budget van 100 miljoen euro, exclusief sponsorgelden. De helft daarvan komt van de vijf steden – die al dan niet schoorvoetend en na felle lokale discussies elk 10 miljoen toezegden – en 50 miljoen van de provincie. De Eindhovense burgemeester Rob van Gijzel is de bestuurlijke trekker van de kandidatuur, terzijde gestaan door commissaris van de Koningin Wim van de Donk.

Breda, Tilburg, Den Bosch en Helmond hebben zonder al te veel gemopper Eindhovens kandidatuur geaccepteerd. Er is in Noord-Brabant al vele jaren een precaire balans tussen concurrentie en samenwerking van de toonaangevende steden. Myrna Spil, die in de jaren 80 sociale geografie studeerde in Amsterdam en tegenwoordig strateeg is bij de gemeente Tilburg, erkent dat beide steden soms botsen. 'Eindhoven is heel erg bezig met Brainport 2020 [de strategie om van Zuidoost-Nederland een nog sterkere economische regio te maken, onder de vlag van *Top Economy, Smart Society*, red.]. Lange tijd moest je vooral niet denken dat andere steden ook maar iets met Brainport te maken hadden. Terwijl de Tilburgse strategie van *social innovation* juist perfect aansluit op de Brainportgedachte.' Social innovation is vergelijkbaar met het Eindhovense model van de *triple helix*: samenwerken tussen ondernemingen, onderwijsinstellingen en overheden om zo nieuwe markten en producten te creëren. Maar het heeft lang geduurd voordat iedereen van het wederzijds voordeel overtuigd was. Myrna Spil: 'Je moet elkaar ook iets gunnen. Daar word je uiteindelijk allemaal beter van.'

Verbinden

Van Gools 'kunst van het samenwerken' is een verwijzing naar het overkoepelende motto dat 2018-Eindhoven|Brabant heeft gekozen: 'de kunst van het samenleven'. Dat is uitgewerkt in drie thema's. *Wij maken de stad* heeft betrekking op stedelijke vernieuwing, vooral op de herontwikkeling van de wegwijnende spoorzones tot culturele brandpunten, centra van innovatie en toegangspoorten van de stad. De steden dienen onderling beter te worden verbonden door snelle

treinen. Bijvoorbeeld bezoekers die in 2018 arriveren op Eindhoven Airport moeten niet aarzelen om na een uitvoering in Eindhoven door te reizen naar Breda of Den Bosch om daar nog een museum mee te pakken. En liefst ook nog Oss en Roosendaal aandoen, want idealiter moet de hele provincie profiteren. *Wij verbinden mensen* streeft ernaar burgers via kunst- en cultuurprojecten met elkaar te verbinden en zo de sociale cohesie in de samenleving op verschillende schaalniveaus (van lokaal tot Europees) te bevorderen. Burgers krijgen een duwtje in de rug om over de grenzen van hun groep, wijk en stad heen te kijken. *Wij ontdekken de toekomst* bundelt ambities om van Brabant – en van Europa als geheel – een duurzame en 'toekomstklare' regio te maken. Vernieuwende kunst kan daaraan bijdragen, want dat stimuleert sociale en economische vernieuwing. Uiteindelijk doel is de krachten van de regio te bundelen en de opbrengsten daarvan te delen met de rest van de wereld.

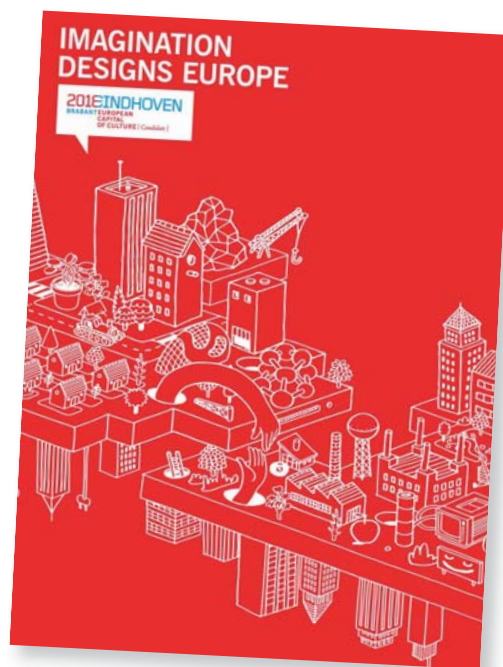
Het zijn abstracte doelstellingen, die moeten worden omgezet in concrete plannen nu Eind-

hoven op de shortlist is beland. Zo wil Van Gool in Eindhoven meer evenwicht brengen tussen de alfa- en bètacultuur. 'De deelname van technische studenten aan kunst en cultuur in Eindhoven is heel gering. Nijmegen en Tilburg zijn echte alfasteden. TU-studenten gaan gewoon in het weekend naar hun ouders. Bij studenten van de Design Academy is dat heel anders: die hebben de stad omarmd, zijn veel meer aanwezig en organiseren er zelf dingen. De hightech campus is ook een wereld apart – gelegen aan de A2, ergens in een rare uithoek van de stad. Hoe verbind je mensen met 85 nationaliteiten, die daar de hele dag bezig zijn slimme dingen uit te vinden, met de rest van de stad?' De eerste stappen staan in *Imagination designs Europe*, het *bidbook* dat eind oktober werd gepresenteerd op Strijp-S. Op dit uitgestrekte bedrijfsterrein verdienen ooit tienduizenden hun brood in de Philips-fabrieken. In 2018 wordt het een proeftuin en broedplaats voor nieuwe vormen van samenwerking en creativiteit. Ook de andere vier Brabantse steden krijgen zulke proeftuinen; de financiële bijdragen van de gemeenten komen zo ook aan de eigen stad ten goede.

Wat als ondanks alle inspanningen de titel aan Eindhoven en Brabant voorbijgaat? In elk geval, zegt Inge Sebregts, projectleider communicatie en onderwijs van het programmabureau 2018-Eindhoven|Brabant, zal het project de samenwerking tussen de vijf Brabantse steden en met de provincie hebben bevorderd. 'Het brengt mensen samen – politici, ondernemers maar ook burgers. Doordat je nu samen voor zo'n titel vecht, gaan mensen met elkaar praten en leren ze elkaar kennen. En daardoor gaan ze elkaar ook op andere vlakken vinden.' •

Bronnen

Dit artikel is gebaseerd op gesprekken van Marloes Kollaard met betrokkenen, informatie op de websites www.brabantstad.nl, www.2018brabant.eu en ec.europa.eu/culture. Voorts is profijt getrokken van onder meer *European Cities and Capitals of Culture* van Palmer/Rae Associates (2004), de bijdrage van Herman van der Wusten en Virginie Mamadouh over culturele hoofdsteden in *Geografie*, juni 2006, en *Culturele hoofdstad van Europa; meer dan een jaar viering* van Peter Horsten, Simon de Wijs en Kristel Zegers (NHTV/Colin, 2011).

Het bidbook *Imagination designs Europe* van BrabantStad werd eind oktober 2012 gepresenteerd op Strijp-S in Eindhoven.

Lees ook het kader op de volgende pagina: 'Culturele Hoofdstad: van Athene tot... Ruhrgebied'

Culturele Hoofdstad: van Athene tot... Ruhrgebied

Samen met Jack Lang, destijds de Franse minister van Cultuur, stond de Griekse actrice en politica Melina Mercouri aan de wieg van het idee van een Culturele Hoofdstad. Athene mocht de titel in 1985 als eerste voeren. Daarna volgden Florence, Amsterdam, Berlijn en Parijs, alle behorend tot de gevestigde orde op cultureel gebied. De keuze voor Glasgow in 1990 was een belangrijke trendbreuk. Geen veilige keuze meer, maar een stad met grote economische en sociale problemen en vervallen wijken. De titel moest de Schotse haven- en fabrieksstad van haar negatieve imago afhelpen en de weg plaveien naar stedelijke vernieuwing en sociaal-economische revitalisatie. Dat lukte wonderwel: de stad kreeg een stortvloed aan vrije publiciteit, werd *the place to be* en ontwikkelde zich tot een belangrijke bestemming voor stedelijk en congresterisme.

Sindsdien zijn veel meer verarmde industriële havensteden Culturele Hoofdstad geworden, in de hoop dat dit voor een vliegwieleffect zou zorgen: Antwerpen in 1993, Rotterdam in 2001, Lille in 2004, Liverpool in 2008 en Marseille in 2013. Jury's kiezen niet meer uitsluitend wat een

stad is, maar beoordelen de voorstellen die steden maken vooral op wat de titel op gang zou moeten brengen en de kans dat het lukt.

Er deed zich nog een tweede verandering voor: meer en meer stellen naburige steden zich samen kandidaat. Soms gaat het om een kernstad met een of enkele andere steden in de directe omgeving – bijvoorbeeld Marseille dat in 2013 samen zal optrekken met Aix-en-Provence in *Marseille en Provence*. Een vergelijkbare opzet heeft *Maastricht en Euregio 2018*. In andere gevallen is een evidente leider niet (direct) aanwezig. Voor 2010, toen Duitsland aan de beurt was, had het Ruhrgebied zich kandidaat gesteld. Maar de jury wilde graag een duidelijk aanspreekpunt en geen collectieve kandidatuur. Uiteindelijk werd

Verarmde industriegebieden werden Culturele Hoofdstad in de hoop op een vliegwieleffect

Essen dat aanspreekpunt, maar wel namens de 11 *Kreisfreie Städte* en 42 overige gemeenten in het Ruhrgebied. De brochures vermeldden consequent *Essen für das Ruhrgebiet 2010*.

Steden die willen meedoen, schrijven een bidbook, waarin ze hun visies en plannen presenteren. Zwaarwegend criterium is de Europese dimensie: weet de stad een aansprekende visie te ontwikkelen op de gemeenschappelijke Europese cultuur? Bij te dragen aan de saamhorigheid van de Europese burgers? Daarnaast moet de kandidaat-stad verbondenheid tonen met de culturele diversiteit van Europa. Wat is het eigen culturele DNA? Belangrijk is ook dat het voorstel getuigt van betrokkenheid van de inwoners. Het moet gedragen worden door een brede coalitie van kunstenaars, bedrijven, overheden, culturele instellingen en stedelingen. Ook wordt gekeken naar continuïteit: is er een duurzame culturele ontwikkeling te verwachten, of blijft het iets eenmaligs? Meer praktisch is de financiering – de EU draagt slechts 1,5 miljoen euro bij (Melina Mercouri-prijs). Zijn er sponsors, of komt al het geld van de overheid? En is er ook geld beschikbaar voor culturele activiteiten in de jaren erna?

Al met al doen uitverkoren steden investeringen van ettelijke tientallen miljoenen euro's. Volgens optimistische kosten-batenanalyses verdienen ze dat ruimschoots terug aan uitgaven van bezoekers die anders nooit waren gekomen. En die uitgaven leiden weer tot extra werkgelegenheid, is de gedachte. Maar de vraag is altijd: *wie* verdient er? Vloeit dat geld terug naar de financiers of komt het terecht bij partijen – zoals hoteliers – die er zelf nooit in geïnvesteerd hebben? En wanneer meerdere steden meebetalen: *waar* komen de baten terecht? Disproportioneel veel in de gemeente die Culturele Hoofdstad is geworden, en weinig in de steden die ook het voorstel en de activiteiten hebben meebedacht en -bekostigd?

Veel culturele activiteiten van hoog niveau bevorderen de lokale kenniseconomie en verhogen de aantrekkingskracht van de stad voor (potentiële) ondernemers en creatieve mensen van elders. Althans, zo is het geloof; onomstotelijke bewijzen zijn er niet. Als Eindhoven wordt uitverkoren, zal de Universiteit van Tilburg de effecten onderzoeken, inclusief de geografische verdeling van de baten over de vijf Brabantse steden. •

Still-Leben Ruhr Schnellweg A40: picknicken en fietsen op de A40 op 18 juli 2010, het jaar dat Essen culturele hoofdstad van Europa was.